

РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

DEVELOPMENT OF THE INTELLECTUAL PROPERTY MANAGEMENT SYSTEM OF AN EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC ORGANIZATION

У статті визначені особливості розвитку системи управління інтелектуальною власністю освітньо-наукової організації. Наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання щодо визначення сутності та особливостей функціонування системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації, а також шляхів її удосконалення. Виокремлено особливі ознаки суб'єкта системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації, а саме: наявність чітко окресленого обсягу повноважень щодо видачі охоронного документа; належність до системи органів публічної адміністрації; наявність структурних підрозділів, посади у яких обіймають державні службовці; певний територіальний масштаб діяльності; використання специфічних форм та методів управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації. Виокремлено основні напрями розвитку системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації: 1) удосконалення нормативної бази у сфері інтелектуальної власності; 2) удосконалення механізмів державного управління сферою інтелектуальної власності та розвитку інституційної бази; 3) покращення механізмів набуття права інтелектуальної власності; 4) розвиток системи стимулювання у сфері інтелектуальної власності; 5) удосконалення системи захисту права інтелектуальної власності, створення ефективних механізмів боротьби з порушеннями у даній сфері; 6) підвищення в суспільстві рівня обізнаності та культури у сфері інтелектуальної власності; 7) підвищення рівня освіти та професійного рівня у сфері інтелектуальної власності; 8) забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки для надійного розвитку і збереження українського інтелектуального потенціалу. Сформульовано пріоритетні напрями розвитку системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації, конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення законодавства України, яке стосується цих питань, зокрема розробки та прийняття окремого Кодексу інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: система управління, інтелектуальна власність, освітньо-наукова організація, розвиток, безпека.

The article identifies the features of the development of the intellectual property management system of an educational and scientific organization. A theoretical generalization and a new solution to the scientific task of determining the essence and features of the functioning of the management system in the field of intellectual property of an educational and scientific organization are highlighted, namely: the presence of a clearly defined scope of authority regarding the issuance of a security document; belonging to the system of public administration bodies; the presence of structural subdivisions in which positions are held by civil servants; a certain territorial scale of activity; the use of specific forms and methods of management in the field of intellectual property of an educational and scientific organization. The main directions of the development of the management system in the field of intellectual property of educational and scientific organizations are highlighted: 1) improvement of the regulatory framework in the field of intellectual property; 2) improvement of state management mechanisms in the field of intellectual property and development of the institutional base; 3) improvement of mechanisms for acquiring intellectual property rights; 4) development of the incentive system in the field of intellectual property; 5) improvement of the system of protection of intellectual property rights, creation of effective mechanisms for combating violations in this area; 6) increasing the level of awareness and culture in the field of intellectual property in society; 7) raising the level of education and professional level in the field of intellectual property; 8) ensuring a high level of intellectual security for the reliable development and preservation of Ukrainian intellectual potential. The priority directions for the development of the management system in the field of intellectual property of an educational and scientific organization, specific proposals and recommendations for improving the legislation of Ukraine related to these issues, in particular the development and adoption of a separate Code of Intellectual Property in Ukraine, have been formulated.

Key words: management system, intellectual property, educational and scientific organization, development, security.

УДК 351:862.44
DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2022.30.25>

Шестаковська Т. Л.

доктор наук з державного управління,
ректор Чернігівського інституту
інформації, бізнесу і права
ЗВО «МНТУ»

Постановка проблеми. Україна має вагомі об'єктивні передумови формування інноваційної стратегії довгострокового соціально-економічного та культурного розвитку. Однак ефективна реалізація такої стратегії неможлива без належного управління у сфері інтелектуальної власності. Зазначене цілком стосується управління інтелектуальної влас-

ності у сфері освітньо-наукової організації. Проблеми управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації ще не знайшли належного висвітлення в науковій літературі. Предметом наукового пошуку були переважно питання адміністративної відповідальності за порушення права інтелектуальної власності, що потребує детального аналізу

цього інституту з позицій публічно-правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У деяких наукових працях з адміністративного права аналізувались окремі аспекти реалізації та захисту права інтелектуальної власності, а саме: О. Головкової, Ф. Кіріленко, Г. В. Корчевного, І. С. Кравченко, Г. С. Римарчука, Є. В. Юркова, О. Ш. Чомахашвілі та інших. Проте особливості управління системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації досі залишаються дослідженими недостатньо.

Мета статті. Метою дослідження є визначення сутності та особливостей системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації, уточнення правових засад її здійснення, формулювання науково-обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. З часу проголошення незалежності України та обрання нею курсу ринкових реформ та інтеграції до світового економічного простору, інтенсивно розвивається й удосконалюється система суб'єктів управління забезпеченням реалізації системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації. Основними завданнями цієї системи є забезпечення конституційного права громадян України на свободу творчого самовираження та захист його результатів, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності у сфері освіти, створення сприятливих умов для розвитку інтелектуального потенціалу нації, зростання інноваційної активності, а також виконання міжнародних зобов'язань України в сфері інтелектуальної власності.

Як наголошують у своїх працях вчені, сьогодні у нашій державі існує не зовсім досконала методика управління інтелектуальною власністю. Суттєвим недоліком наявної системи управління є те, що в ній фактично відсутній комплексний підхід до процесів інформаційного забезпечення, експертизи, надання правового захисту, економічної оцінки вартості та використання об'єктів інтелектуальної власності. Управління інтелектуальною власністю практично закінчується на стадії видачі охоронного документа, а система управління, яка вирішує питання, що пов'язані з оцінкою прав використання і введенням їх до господарського обігу відсутня. Функціонування системи управління інтелектуальною власністю в Україні характеризується відсутністю належної координації в роботі органів державного управління, недостатньою ефективністю

діяльності структур, які забезпечують захист прав інтелектуальної власності. Таким чином, на сьогодні існує потреба в удосконаленні чинної системи управління інтелектуальною власністю, гармонізації її параметрів з поточними та перспективними вимогами ринкового середовища [1].

Забезпечення реалізації системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації включає в себе законодавство, як сукупність правових положень, на підставі яких будь-яка особа набуває, реалізує та захищає свої права, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної, творчої діяльності (нормативна база), державні та судові органи, наділені відповідними повноваженнями в сфері захисту права інтелектуальної власності, наукові та освітні установи, громадські організації та інші структури, що беруть активну участь в реалізації державної політики у цій сфері та вирішенні широкого кола завдань з надання правової охорони, управління, реалізації та захисту прав інтелектуальної власності (інституційна база), елементи і відносини, які забезпечують та підтримують на відповідному рівні функціонування системи (інфраструктура), а також користувачів цієї системи.

Одночасно зі створенням і удосконаленням нормативної бази щодо забезпечення реалізації системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації, відбувається формування та розвиток інституційної бази, необхідна для забезпечення набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності у зазначеній сфері.

На сьогодні система суб'єктів забезпечення реалізації системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації включає державні органи, установи та структури, що наділені прямими і непрямими функціями та відповідальністю в сфері інтелектуальної власності, та судові органи. На підставі аналізу нормативно-правових актів, слід здійснити класифікацію суб'єктів управління забезпечення реалізації системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації за рівнем компетенції у сфері, що досліджується. В цілому слід виокремити суб'єкти загальної, галузевої та спеціальної компетенції.

Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати

свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя.

Головною ціллю державної політики в інтелектуальній сфері на середньострокову перспективу є сприяння формуванню та запровадженню сучасної моделі інтеграції інтелектуального потенціалу нації у внутрішній і світовий ринки, враховуючи як національну специфіку процесів перетворення інтелектуального надбання в конкурентоспроможну продукцію, так і відповідний світовий досвід. Забезпечення сталого розвитку освіти України потребує повноцінного використання наукового-технічного потенціалу, спрямування його на забезпечення реальних потреб розвитку освіти на базі інноваційної моделі. При цьому інтелектуальна власність у сфері освіти має стати фундаментальним і міцним інструментом створення сприятливого середовища для творчої активності та вільної конкуренції як базових засад економічного, соціального й культурного розвитку нашої держави.

Основними напрямками розвитку адміністративно-правового регулювання управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації, на нашу думку, мають бути:

- 1) удосконалення нормативної бази в сфері інтелектуальної власності;
- 2) удосконалення механізмів державного управління сферою інтелектуальної власності та розвитку інституційної бази;
- 3) покращення механізмів набуття управління у сфері інтелектуальної власності;
- 4) розвиток системи стимулювання в сфері інтелектуальної власності;
- 5) удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності, створення ефективних механізмів попередження та боротьби з порушеннями у сфері, що досліджується;
- 6) підвищення в суспільстві рівня обізнаності та культури в сфері інтелектуальної власності;
- 7) підвищення рівня освіти та професійного рівня в сфері інтелектуальної власності;
- 8) забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки для надійного розвитку і збереження українського інтелектуального потенціалу.

Для удосконалення нормативної бази в сфері необхідно:

- 1) продовження гармонізації законодавства в сфері інтелектуальної власності із загальним законодавством України та законодавством, що регулює інші сфери, законодавчих і відомчих нормативних актів, а також систематизація та уніфікація норм, що регулюють відносини в сфері інтелектуальної власності;
- 2) продовження процесу адаптації законодавства в сфері інтелектуальної власності до законодавства ЄС;

3) внесення змін до законодавства, що регулює питання набуття та здійснення прав на об'єкти інтелектуальної власності;

4) удосконалення правового регулювання питань, пов'язаних із захистом та дотриманням прав;

5) постійний моніторинг міжнародної правової системи інтелектуальної власності та системи права ЄС.

З метою створення ефективних механізмів захисту прав інтелектуальної власності, попередження та боротьби з правопорушеннями у сфері, що досліджується, необхідно:

1) здійснення ефективних заходів із попередження та припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності;

2) опанування кращим європейським досвідом стосовно стандартів, що відносяться до порушення прав інтелектуальної власності;

3) забезпечення дієвого захисту прав інтелектуальної власності в судовому та адміністративному порядку. Дійсно юрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності саме і полягає в тому, що, особа, права інтелектуальної власності якої порушено, звертається за захистом до суду, інших компетентних державних органів, уповноважених вжити необхідні заходи для відновлення порушеного права і припинення правопорушення [2];

4) розробка механізмів оцінювання причин і масштабів контрафакції та піратства;

5) створення ефективних механізмів дотримання законодавства в сфері авторського та суміжних прав у цифровому середовищі;

6) впровадження сумлінних практик захисту інтелектуальної власності та досягнення максимального успіху в зниженні рівня піратства та контрафакції;

7) впровадження інтегрованих механізмів збору, обробки та розповсюдження даних про порушення прав інтелектуальної власності, забезпечення конструктивного діалогу із зацікавленими особами;

8) створення сприятливих умов для правомірного використання об'єктів промислової власності, авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет;

9) моніторинг діяльності та сприяння зміцненню менеджменту організацій колективного управління;

10) покращення координації дій правоохоронних і контролюючих органів по боротьбі з порушеннями прав інтелектуальної власності та налагодження більш тісної співпраці державних інспекторів з питань інтелектуальної власності та працівників правоохоронних органів, зокрема МВС України та органів прокуратури, у проведенні спільних заходів по

боротьбі з порушенням законодавства у сфері інтелектуальної власності;

11) активне використання інформаційних засобів і комунікацій у цілях боротьби з порушенням прав інтелектуальної власності [3].

Для покращення обізнаності та розвитку високої культури широких верств населення в сфері інтелектуальної власності постає необхідним:

– інформування широких кіл громадськості та бізнесових кіл про роль і значення інтелектуальної власності з метою підвищення інтересу до створення та правомірного використання об'єктів інтелектуальної власності, зростання конкурентоспроможності підприємств, економічного, соціального та культурного розвитку країни;

– розповсюдження та популяризація знань про законодавство в сфері інтелектуальної власності, важливість охорони та дотримання прав інтелектуальної власності для різноманітних категорій користувачів Національної системи інтелектуальної власності;

– надання доступу до інформації та знань у сфері інтелектуальної власності за допомогою сучасних засобів, інформаційних і комунікаційних технологій;

– здійснення заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості та рівня усвідомлення молоді, що навчається, значення інтелектуальної власності в розв'язанні актуальних проблем суспільства (зміна клімату, впровадження екологічних інновацій, захист традиційних знань і фольклору тощо);

– організація заходів з питань залучення уваги до сфери інтелектуальної власності школярів, розвиток творчої активності молодого покоління шляхом стимулювання дослідницької й інноваційної діяльності серед школярів [4].

Досліджуючи такий напрямок, як підвищення рівня освіти у сфері інтелектуальної власності, слід зазначити, що характерною для України є недооцінка в суспільстві значимості захисту прав інтелектуальної власності. Таке явище є значною мірою наслідком культурно-етичної спадщини минулого, коли в суспільстві переважала державна власність на результат творчості, а результати діяльності в науковій та культурній сферах вважалися надбанням усього народу. Це передусім вказує на те, що деформація правових понять у значній частині громадян підтримується неவிбагливістю їх вимог до якості пропозиції, що є нормою для малозабезпечених верств населення. Непоодинокими є випадки, коли через низьку правову та економічну культуру суб'єкти науково-технічної та економічної діяльності добровільно відмовляються від використання

існуючих механізмів захисту своїх прав та інтересів як власники інтелектуальних здобутків. Проблеми забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні багато в чому визначаються значною нестачею кваліфікованих фахівців з цих питань, що потребують великого обсягу спеціальних теоретичних знань та практичного досвіду. Обмежена платоспроможність населення України призводить до того, що в ряді сфер освіти, особливо щодо комп'ютерних програм, баз даних, аудіовізуальної продукції, діють стимули до споживання продукції, виготовленої з порушенням прав інтелектуальної власності, а зацікавленість у її виготовленні та розповсюдженні зумовлюється одержанням високих прибутків, що стає можливим внаслідок недотримання прав інтелектуальної власності та несвоєчасного застосування заходів цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності [5].

На підставі викладеного необхідно, по-перше, здійснити уточнення змісту освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів з позиції формування в державі творчих особистостей, здатних до створення об'єктів інтелектуальної власності; по-друге, підтримання високого професійного рівня працівників державної системи управління у сфері інтелектуальної власності, навчання суддів, співробітників правоохоронних та контролюючих органів тощо.

З метою забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки в нашій державі слід здійснити ряд заходів, які повинні буди зорієнтовані: по-перше, на розробку засад і механізмів забезпечення інтелектуальної безпеки в державі; по-друге, забезпечення надійного захисту інтересів суб'єктів господарювання в сфері інтелектуальної власності, об'єктів інтелектуальної власності, носіїв інтелекту та продуктів їх розумової праці; по-третє, розробку комплексу організаційно-правових, господарсько-економічних та інших заходів, спрямованих як на збереження і відтворення інтелектуального потенціалу в країні, так і підвищення престижності розумової праці, зацікавленості носіїв наукового інтелекту в плідній роботі; по-четверте, удосконалення науково-технічної політики, яка має відповідати новим соціально-економічним умовам розвитку нашої країни в контексті Світової організації торгівлі та євроінтеграції; по-п'яте, підвищення суспільної та соціальної значущості висококваліфікованих фахівців і провідних вчених [6].

Реалізація викладених напрямків вдосконалення системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації повинно сприяти розвитку економіки

України на базі інноваційної моделі; збереженню та розвитку інтелектуального потенціалу нації; інтеграції України до світового співтовариства як його повноправного члена; покращенню міжнародного іміджу України та її інвестиційної привабливості.

У сучасному світі, коли економіка України все більше інтегрується у світову, необхідно усвідомлювати те, що комерціалізація результатів наукових досліджень є основою конкурентного розвитку вітчизняного бізнесу. Отримання нових знань і технологій та їх використання в інтересах соціально-економічного розвитку держави безпосередньо визначають роль і місце країни у світовому співтоваристві, рівень життя народу і забезпечення національної безпеки. Економічна сутність результатів наукових досліджень полягає у тому, що комерційно-привабливі знання можуть набувати товарної форми, адже захищені законом інтелектуальні активи здатні приносити їх власникам значні прибутки.

Більшість результатів наукових досліджень є об'єктами правової охорони. Це об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, ноу-хау. А також об'єкти авторського права: технологічні регламенти, креслення, інша технічна та технологічна документація, монографії, дисертації, комп'ютерні програми тощо. Однак, завдання полягає в тому, щоб розглянути результат наукових досліджень як об'єкт комерціалізації [7].

З метою формування науково-методологічної основи комерціалізації результатів наукових досліджень закладів вищої освіти, враховуючи вітчизняний та міжнародний досвід, нами запропоновано згрупувати результати наукових досліджень закладів вищої освіти за п'ятьма класифікаційними ознаками (табл. 1), які враховують дві головні предметні сфери комерціалізації: 1) діяльність по формуванню результатів наукових досліджень; 2) вибір способу комерціалізації.

Кожен об'єкт комерціалізації має свій власний набір юридичних вимог, які необхідно задовольнити. Щоб вибрати відповідний спосіб правової охорони об'єктів комерціалізації, слід оцінити сукупність соціально-економічних факторів. Прийняття рішення про правову охорону результатів наукових досліджень передбачає досягнення двох важливих цілей: по-перше, забезпечення системного підходу до кожної ситуації, пов'язаної з правовою охороною результатів наукових досліджень; по-друге, розгляд усіх об'єктів комерціалізації для кожної ситуації.

Висновки. Виокремлено особливі ознаки суб'єкта системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації, а саме: наявність чітко окресленого обсягу повноважень щодо видачі охоронного документа; належність до системи органів публічної адміністрації; наявність структурних підрозділів, посади у яких обіймають державні службовці; певний територіальний масштаб діяльності; використання специфічних форм та методів управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації.

Зазначено, що під методами системи управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації варто розуміти комплекс різноманітних засобів, прийомів, способів, за допомогою яких суб'єкти публічної адміністрації здійснюють вплив на суспільні відносини з метою реалізації покладених на неї завдань щодо управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації.

Доведено, що засобами запобігання протиправним посяганням на правове: агітація, інформування фізичних і юридичних осіб про законодавство у сфері інтелектуальної власності, критика антигромадських дій інтелектуальних піратів, заохочення фізичних та юридичних осіб, які активно беруть участь в охороні права інтелектуальної власності, тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бошицький Ю. Л. Проблеми оптимізації управління сферою інтелектуальної власності в сучасній Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 186–190.
2. Клімушин П. С. Особливості управління інтелектуальною власністю в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Державне будівництво*. 2013. № 2 URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/2/02.pdf>
3. Мельник О. М. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні: моногр. / О. М. Мельник. Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 362 с.
4. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року URL: <http://sips.gov.ua/ua/project-ip-strategy28082014>.
5. Основи управління у сфері інтелектуальної власності в Україні: підруч. для студ. неюрид. вузів / за заг. ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. К.: Ін Юре, 2003. 236 с.
6. Шпак А. П. Правові засади управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації. *Право і Безпека*. 2014. № 4(55). С. 230–233.
7. Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання управління у сфері інтелектуальної власності освітньо-наукової організації на промислові зразки в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Чомахашвілі Олена Шотаєвна. Ірпінь., 2008. 216 с.